

Ömer Faruk Çolak
İktisat ve Toplum Dergisi Editörü
ofc1962@gmail.com

Suriye Operasyonunun Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri

Türkiye ekonomisi 2018 yılına yüksek büyüme oranını yakalayan bir ülke olarak girmiştir. 2016 yılında yaşanan dinci darbe girişiminin ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etki, 2017 yılında uygulanan teşviklerin de etkisi ile kısmen ortadan kalkmıştır.

I-Giriş

İktisat, kimi zaman tercihler bilimidir diyerek tanımlanır. Buna katılmayan da olabilir. Ancak, bir gerçek var ki, eğer iki tercihten birisini tercih ediyorsanız, diğerinden vazgeçiyorsunuz demektir. Bu bireysel tercihlerde de, kurumsal tercihlerde de böyledir. Yani birey, sinema ve bira içmek arasında kaldığında bütçesi veri alındığında (değişmediğinde), bira içtiğinde sinemadan, sinemaya gittiğinde de biradan mahrum kalacaktır.

Benzer bir durum ülkeler için de geçerlidir. İktisada giriş dersini alan her öğrenci dersin birinci ya da ikinci haftasında bunu öğrenir. Dersin hocası üretim olanakları eğrisini çizip, bunu ülke için örnekler. Hoca, eğer konuyu biraz daha açmak isterse, Paul Samuelson'un meşhur silah ve tereyağı örneğini kullanabilir.¹ Samuelson, kitabında ülkelerin mevcut üretim olanaklarının tamamını kullanarak iki mallı modelde, silah ve tereyağı ürettiği kabulü altında

farklı tercihlerde bulanabileceğini, tereyağını seçtiğinde daha az silah üreteceğini (vice versa) anlatmıştır.

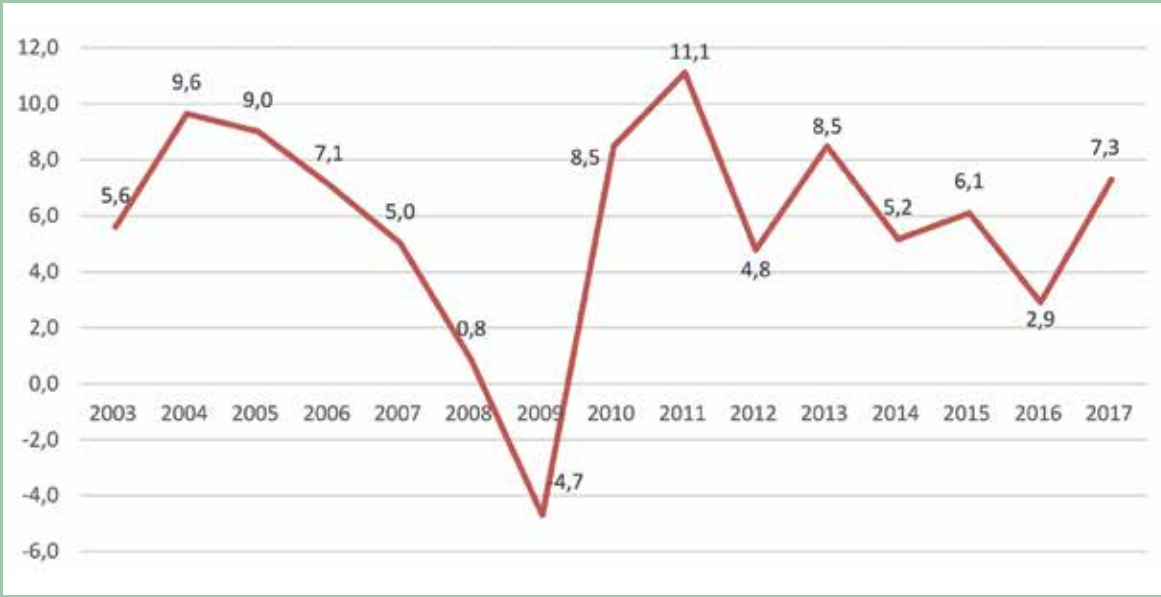
Üretim faktörlerini kullanırken tercihin önemini anlattık, çünkü Suriye'ye, Afrin'e yapılmakta olan operasyon ile birlikte bu harekâtın ekonomi üzerindeki etkisi önem kazanmaya başlamıştır.

Bu kısa çalışmada konuyu irdelemek için önce mevcut ekonomik tablo özetlenecek, daha sonra operasyonun olası etkileri belirlenmeye çalışılacaktır.

II-Türkiye Ekonomisinin Mevcut Durumu Üzerine Tespitler

Türkiye ekonomisi 2018 yılına yüksek büyüme oranını yakalayan bir ülke olarak girmiştir. 2016 yılında yaşanan dinci darbe girişiminin ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etki, 2017 yılında uygulanan teşviklerin de etkisi ile kısmen ortadan kalkmıştır. Türkiye ekonomisi GSYH'nin hesaplanmasında uygulanan yöntem değişikliğinin ve 2016 yılının baz etkisi sayesinde yılın üçüncü çeyreğinde %11,2, ilk dokuz ayda ise %7,3 büyümüştür.

■ Grafik1 : GSYH Değişim Hızı, Yeni Seriyeye Göre

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Büyümenin makroekonomik göstergeler üzerinde etkisini görmede ilk öne çıkan değişkenler olan işsizlik ve enflasyon oranında Orta Vadeli Programdaki (OVP) hedeflere ulaşamamıştır. OVP’de (2017-2019) işsizlik oranı hedefi %10,2, enflasyon hedefi %6,5 iken, gerçekleşen işsizlik Eylül dönemi itibarı ile %10,3 olurken, enflasyon oranı nerede ise hedefin iki katına çıkmış ve %11,2 olmuştur.

Enflasyon oranındaki artışta bütçe açığının yıl içinde yüksek düzeylerde seyretmesi önemli rol oynamış, ancak Harcamalara ilişkin ödemelerin 2018 yılına sarkıtılmasının da etkisi ile Aralık ayında bütçe açığı %25 oranında azalmıştır. Sonuçta 2017 yılı için belirlenen 46,9 milyar TL’lik bütçe açığı hedefine yaklaşılmış ve açık 47,3 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim bütçesinde son anda yakalanan bu dengeye karşın cari açıkta sorun devam etmektedir. OVP’de hedeflenen 32 milyar dolarlık cari açığın üzerinde bir gerçekleşme daha Kasım ayında yakalanmıştır. Ocak-Kasım döneminin sonunda cari açık 39,4 milyar dolara ulaşmıştır. Cari açıktaki bu yüksek artışa rağmen sorun, açığın kendisinden çok, nasıl finanse edildiği ile ilgilidir.

Türkiye’de cari açık ile büyüme arasında doğrusal bir ilişki olduğunu uzun süredir bilmekteyiz. Bu olgu 2003-2017 yılları arasında daha da çok belirginleşmiştir. Örneğin; büyüme oranının %11,1 olduğu 2011 yılında, cari açık da 74,4 milyar dolar ile Cumhuriyet döneminin rekorunu kırmıştır. Ancak, dönemlere göre bu açığın finansmanının doğrudan yatırımlarla mı, yoksa daha çok portföy yatırımları ile mi (gazetecilerin söylemi ile sıcak para) olduğu ekonomide yarattığı etki açısından daha önemli olmuştur.

■ Tablo 1: Cari Açık ve Finansmanı

	2002	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
CARİ İŞLEMLER HESABI	-626	-44616	-74402	-47962	-63621	-43597	-32118	-33011	-39.393
DIŞ TİCARET DENGESİ	-6404	-56325	-89160	-65367	-79917	-63597	-48114	-40859	-51.044
Parasal Olmayan Altın	-1355	-453	-4778	5709	-11779	-3896	3955	1790	-8.227
FİNANS HESABI	-1384	-45131	-66132	-48947	-62140	-41627	-21941	-22063	-37.095
Doğrudan Yatırımlar	-939	-7617	-13812	-9522	-9269	-5781	-12455	-9707	-7.457
Gayrimenkul (Net)		2494	2013	2636	3049	4321	4156	3890	4.398
Portföy Yatırımları	551	-16083	-22204	-41012	-23988	-20114	15719	-6300	-23.948
Borç Senetleri	1519	16149	20501	32079	20545	18301	-7195	6988	20.242
NET HATA VE NOKSAN	-758	-464	8295	-927	1577	2040	10198	10925	2.282

Kaynak: TCMB veri tabanı

Özelleştirmenin hızlandığı yıllarda, cari açığın finansmanında doğrudan yatırımların payı yüksek olmuştur. Son 15 yılda yakalanan büyüme trendine rağmen bütçe dengesinin daha da çok bozulmamasında 70 milyar doları bulan özelleştirme gelirin rolü büyük olmuştur. Daha basit bir ifade ile Cumhuriyet'in ilk 79 yılında yaratılan kamusal varlık, 2003-2017 yılları arasındaki kamu harcamalarını finanse etmiştir.

Özelleştirilecek kamu varlığının azalması, Türkiye'nin uluslararası sermaye çevrelerince riskli ülke konumunda görülmesi nedeni ile (Nitekim Türkiye uluslararası derecelendirme kuruluşu Moody's tarafından yatırım yapılabilir ülke statüsünden 23 Eylül 2016 tarihinde çıkarıldı. Türkiye bu konuma 21 yıllık aradan sonra, 5 Kasım 2012 tarihinde, Fitch tarafından yükseltilmişti.) doğrudan yatırımlar son iki yıldır azalmaya başlamıştır. 2016 yılında Türkiye'ye net doğrudan yabancı yatırım girişi 9,7 milyar dolar, 2017 yılında (Kasım ayı sonu itibari ile) 7,4 milyar dolar düzeyine kadar gerilemiştir. Üstelik bu tutarın 4 milyar 398 milyon doları da gayrimenkul satışından elde edilmiştir.²

Doğrudan yabancı yatırım girişinin zayıflamasının yarattığı finansman açığı özellikle 2017 yılında

kısa süreli sermaye girişleri ile telafi edilmeye çalışılmıştır. Nitekim 2018 yılı Kasım ayının sonu itibari ile bu kalemden Türkiye'ye net portföy kalemi başlığı altında 23,9 milyar dolarlık bir sermaye girişi sağlanmıştır. İlginç olan bu kalemden giren sermaye içinde ağırlığın 20,2 ile borç senetlerine yönelmiş olmasıdır. 2017 yılında yabancıların satın aldığı borç senetlerinin %63'ü ise devlet iç borçlanma senedi (DİBS), yani kamu kâğıdıdır.

Cari açığın finansmanında zaman zaman öne çıkan bir başka kalem ise, kaynağı şüpheli döviz hareketlerini gösteren net hata noksan olmuştur. Net hata noksan kaleminden 2015 yılında 10,2 milyar dolar, 2016 yılında 10,9 milyar dolarlık bir döviz girişi olmuştur. Bu gerçekleştirmeler o yıllardaki cari açığın da yaklaşık %30'una karşılık gelmiştir. Net hata noksan kaleminden elde edilen döviz 2017 yılında azalmış ve ilk on bir ayda ise 2,3 milyar dolar düzeyinde kalmıştır.

2018 yılının ilk ayı tamamlanırken Türkiye, yurt dışı kaynaklarla (borçla) ekonomisini finanse eden, yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik ile mücadele eden bir ülke görünümündedir. Şimdi bu tablo çerçevesinde Suriye ve/veya Irak'a uzun soluklu bir askeri müdahaleye girişilmesi halinde ortaya çıkabilecek gelişmeleri tartışmaya başlayabiliriz.

III-Operasyonun Olası Ekonomik Etkileri

Askeri harcamalar bir kamu harcamasıdır. Dolayısıyla kamu harcama kalemlerinden birisi azaltılmadan (yani bütçe kalemlerinin birisinden savunma bütçesine aktarma yapılmadan) yapılan askeri harcamaları finanse etmek için şu yollardan birisine başvurulmak istenebilir:

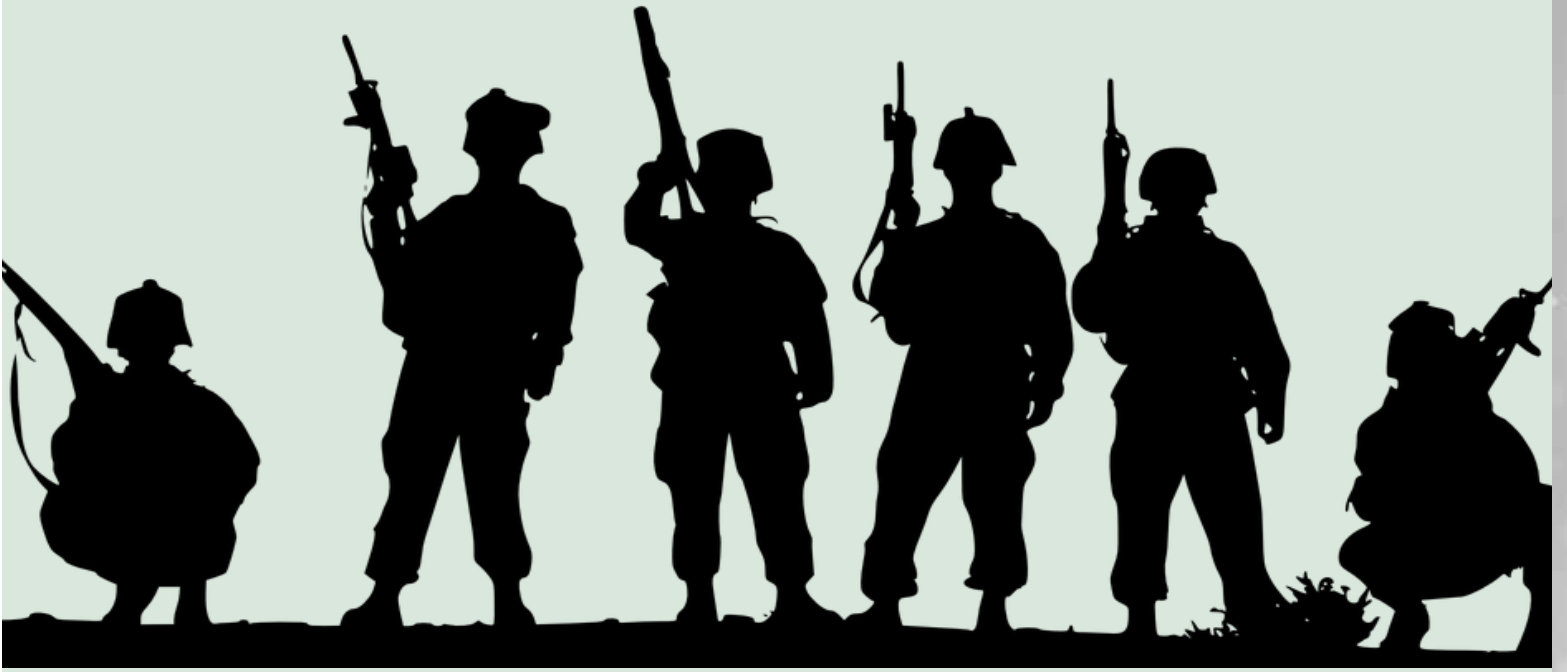
- Para arzını artırma ya da yeni parasal genişlemeye gitmek. Bu yöntem en azından açıkça başvurulması mümkün değildir, çünkü TCMB yasası buna izin vermemektedir.
- Vergi oranlarını artırmak ya da vergi salınımlarına gitmek. Hükümet bu konuda önceden hazırlık yapmış ve 2018 yılı bütçesi ile birlikte başta kurumlar vergisi ve MTV olmak üzere farklı vergilerde oranlar artırılmış, gazlı içecekler üzerine ilk defa ÖTV salınmıştır. Yani bu yolla finans kaynağı yaratılmaya çalışılmıştır.
- Borçlanma oranını yukarı çekmek finansman yollarından birisidir. Hükümet bu yolu kullanma konusunda oldukça hazırlıklıdır. 2002 yılı sonrasında her ne kadar borç stoku/GSYH oranı düşse de ve nihayetinde 2017 yılının üçüncü çeyreği itibari ile %28'e gerilese de, borç stoku çok yüksek düzeylerde seyretmektedir. 2002 sonunda AB tanımlı merkezi yönetim kamu borç

stoku 260 milyar iken, 2017 yılının sonunda borç stoku 890 milyar TL'ye yükselmiştir.

Bu ağır borçlanma tablosuna rağmen Türkiye halen yurt dışından borçlanabilme zorluğu çekmemektedir. Bunun en önemli nedeni uluslararası likidite bolluğunun azalarak da olsa devam etmesidir. Ancak, ABD'de faiz oranlarının yükselmesi, yine Trump yönetiminin vergi oranlarını aşağıya çekmesi likidite rahatlığını ortadan kaldırabilir. 2018 yılına girerken henüz likidite konusunda ciddi bir tersine dönüş yaşanmamıştır.

Türkiye'de böyle bir tersine dönüş durumunun ortaya çıkması halinde kurulan Türkiye Varlık Fonu'na devreye sokabilir. Borçlanma, Fon aracılığıyla yapılabilir. TVF'nin bu konuda çok zorlanacağını da düşünmemekteyiz, çünkü yapılan özelleştirmeler sonrasında Türkiye'de devletin elinde kalan, satışı görece olarak kolay olan tüm varlıklar (bankalar, enerji kurumları, gayrimenkuller, limanlar) TVF'ne devredilmiştir.

Suriye operasyonunun finansmanında parasal genişleme ve/veya borçlanma yoluna başvurulması halinde ekonomide önce büyümenin artacağını, daha sonra enflasyon oranının yükseleceğini söyleyebiliriz.

Borçlanma durumunda Ricardocu denklik etkisi ile tasarruf oranının artmasını beklemek anlamlı olmaz, çünkü Türkiye’de %20’lik gelir dilimlerine göre gelirin dağılıma baktığımızda gelirden en fazla pay alan ilk %20’lik dilimin ana tasarrufçu olduğunu, ikinci dilimdeki %20’nin ancak zorlama yollarla tasarrufa yöneldiğini görmekteyiz. Hükümet de zaten bunu zorunlu bireysel emeklilik sistemi ile yapmaktadır. Geriye kalan son üç %20’lik dilimde kalanların tasarruf yapma olanağı yoktur, hatta son %20’de kalanların zaten karın tokluğuna yaşadığını söyleyebiliriz.

Bu yolların yerine vergi oranlarının daha fazla artırılması halinde ise büyüme oranı gecikmeli olarak düşecek, enflasyon oranı ise yükselecektir. Operasyon başlamadan önce vergi artışları, özellikle tüketim üzerinden alınan dolaylı vergiler artırılmıştı. Dolayısıyla bundan sonra gelecek olan vergilendirmenin gelir ve servet üzerinden olması gerekir. Buna da hükümetin ancak çok yüksek bütçe açığı çıkması halinde başvuracaktır. İktidar partisinin destekçisi sermaye sınıfını vergilendirme olasılığı oldukça düşüktür, çünkü bu sınıfın sermaye birikimini artırmaya yönelik politikaları üreten kendisidir.

IV-Sonuç

Bu harekâtın ne kadar süreceği ve çatışmanın yoğunluğu, ekonominin katlanacağı bedeli belirleyecektir. Hükümetin ortaya çıkacak olan

açığın finansmanı borçlanma ve enflasyon yolu ile finanse etmesi, beklenen bir politika olacaktır.

Dolayısıyla savaşın maliyetinin geniş kitleler üzerinde kalacağı kesindir. İlginç olan operasyona destek veren halkın bu maliyetin farkında olmamasıdır. Bundan dolayı olsa gerek, iktidarın da bu maliyetle ilgili hiçbir kaygısı olmadığını açık söylemektedir.

Türkiye 2003 yılından 2016 yılına değin askeri harcamalarını görece olarak azaltan bir ülkeydi. 2003 yılında askeri harcamaların GSYH’ye oranı %3,9 iken, 2016 yılında bu oran %1,7’ye kadar gerilemişti (World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=TR>). Bütçe gerçekleşmesine bakarak bu oranın 2017 yılından itibaren artma eğilimine girdiğini görmekteyiz. Bu da, izlenen dış politikanın ülke ekonomisine maliyetinin somut göstergesidir. Sonuç olarak Samuelson’dan yola çıkarak, 2017 yılından bu yana Türkiye’nin, silahı tereyağına tercih ettiğini söyleyebiliriz.

Son Notlar

1. Paul Samuelson, 2000, Economics, McGraw-Hill Book Co. , S:8-11
2. Basında, kimi zaman Katar, BAE, Suudi Arabistan’ın zengin şeyhlerinin gelmesi haber yapılmaktadır. Şeyhlerin gelişleri kentlerimizde ve halkımızda sevinç yaratmaktadır. Nitekim Trabzonspor taraftarları, bu şeyhlerden birisinin fotoğrafını, stadyumlarına asmışlardır.